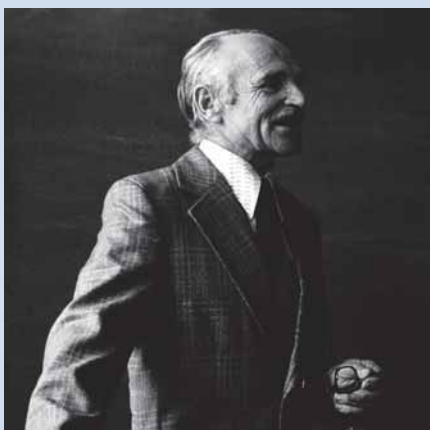

KALBĒK, ANTANĒLI, KALBĒK...

Susitikimø ir pokalbjø su mokytoju Antanu Juška epizodai ið doc., hum. m. dr., NPMKA nario **FELIKSO MAEĪANSKO** prisiminimø uþraðø sàsiuvinio

Antanas Juška. Raseiniø rajono garbės pilietis, ilgametis Betygalos vidurinės mokyklos mokytojas. Gimė 1920 m. rugpjūčio 6 d. Betygaloje. Baigęs Tauragės mokytojų seminariją, dirbo Ugioniø pradinėje mokykloje, nuo 1945 m. – Betygaloje. Ėia į gyvenimą išleido 50 abiturientø laidø. 1954–1959 m. dirbdamas studijavo Lietuvos kūno kultūros institute. Subūrė mokyklos orkestrą ir chorą, vadovavo meno saviveiklos kolektyvams, pirmasis pradėjo vadovauti Betygalos Maironiečių draugijai. Domėjosi krašto istorija, rinko tautosaką. Jo rūpesčių sutvarkytos senosios Betygalos kapinės, pastatytas paminklas rusø ir vokiečių okupacijø aukoms, krypeliai partizanams, ant paminklø iškalė aukø vardus ir pavardes. Vienas iš pirmųjų įsijungė į Lietuvos Sąjūdžio veiklą. 1994 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino II laipsnio ordino medaliu. Buvo sukaukęs daug pinigø apie savo kraštą, jo praeitą, mokėjo labai gražiai ir įdomiai perteikti turimą informaciją kitiems. Betygaloje visuomeniniais pagrindais dirbo gidu. Mirė 2003 m. gegužės 6 d. Palaidotas Betygalos Pilkalnio kapinėse.

Kairėje – Antanas Juška. Nuotrauka iš Felikso Maėiansko archyvo
Publikacijoje panaudotø spalvotø nuotraukø autorė – Danutė Mukienė

Dar senovės išminėiai žinojo, kad yra tokie loginiai spàstai: jeigu, pvz., Jonas pasakoja apie Petrà, tai jis neiðvengiamai daugiau prikalbės apie patà Jonà negu apie Petrà. Tas dėsningumas kartojasi ir mūsų dienomis. Tad, norėdamas išvengti tø pinklių, sumaniau kiek galima mažiau paėiam pasakoti, samprotauti, o tenkintis tik savotiško moderatoriaus funkcija ir tokiu būdu, reprezentuojant paties Mokytojaus mąstymo logikà, minėio originalumà bei jø raiðkos savitumà, pabandyti tuos grynuolius sudėlioti į unikalios asmenybės mozaikà. Vienus sulasiojau iš savo anksėiau paraðytø ir periodikoje paskelbtø apybraiþø „Mokytojas Antanėlis“, „Kad trykėtø gairūs daltiniai“, kitus – iš savo knygø „Akys nemeluos“, „Ar duoti durniui kelià“, leidinio „Betygalos þemė“, TV filmø „Mokytojas“, „Kuzminskis“, kuriø parengimui teko talkinti. Be to, A. Juðkos autentiðkø pasisakymø, doroviniø nuostatø, pilietiðkos pozicijos raiðkos nemaþai suradau dar kartà perklausęs diktofonu árašytus mudviejø pokalbius, iš naujo perskaitęs jau gerokai primirðtus laiðkus, išplėtotus atvirukø ir ðiaip sveikinimø tekstus, kitus dokumentus, kurie praðyte praðėsi pavieðinami. Tik gràþink jas autoriui ir papraðyk: „Kalbėk, Antanėli, kalbėk...“, nes Tamstos kalbėjimas mūsų sielas gairvins labiau nei tyrasis ðv. Jono ðaltinėlio vanduo bei Padubysio lakðtingalø lakðtavimas krūvon sudėjus.

Dvideðimt pirmojo amþiaus pradþioje atkakau į Betygalos Maironio vidurinę mokyklà pristatyti savo monografijos „Þmogus be epiteto“. Þinojau, kad Mokytojas sirguliuoja, bet vyliausi jà pamatyti ir kai kà uþfiksuoti diktofono juostelėje. Renginio pradþia artėjo, o prelegento nesimatė. Pradėjau nerimauti, bet susitikimo organizatorės tikino, jog jis tikrai pasirodys – palūkuruiokime: paþadėjo – ištesės... Ir tikrai, vos ne paskutinėmis sekundėmis saliekėn įsiritø Antanėlis, su raudonomis gėlėmis ir mano knygele. Galvos linktelėjimais pasisveikino su pasitinkanėiais, klestelėjo ðalia manęs ir lyg atsipraðydamas tarstelėjo:

– Vos nepavėlavau. Buvau pamirðæs palakinti Maksà – mano draugà, ðuniukà... Teko gràþti.

– O þmonelė, Valerija, su juo nedraugauja?.

– Myli. Kaipgi. Paðertø ir jinai, bet dabar nesveikuoja.

– Tai rūpestėliø padvigubėjo?

– Su kaupu. Ypaè pavasarà, vasarà tik spėk suktis.

Knygos pristatymà suglaudinau, nedaug sugaiðau ir atsakinėdamas į klausimus. Vedėja pirmiausia kalbėti papraðė garbøjà mokyklos veteranà Antanà Juðkà. Ðis paðėjo ant kėdės gėles, pasiėmė jam dedikuotà knygelà ir ðvelniai, ðvelniai, kaip didþiausia bran-

genybæ jà paglostæs padëjo ant këdës. Vël pasiëmë gëles, dar patylëjo, tarsi norëdamas susikaupti ar kaþkà prisiminti, ir virpanëiu balsu prakalbo:

– *Mano mama labai mëgo bijûnus, kuriuos vadindavo pinavijomis. Ten, kur dabar stovi Vytautas Didysis, nuo 1888 metø buvo aukðtas, aukðtas kryþius. O prie jo mamos puoselëjamas darþelis – daugybë bijûnø. Net 50 kerø. Namas, kuriame gyvenome, buvo kitoje kelio pusëje. Ið Ðiliniø grãpdami þmonës prie to darþelio sustodavo pasigroþëti raudonaisiais þiedais, padëkoti mamai uþ rûpestingà prieþiurà. Tas savo pinavijas ji sapnuodavo net atsidûrusi Sibire. Mamytës pomëgiu uþsikrëtëme ir mudu su Valerija. Prie namø kasmet prãbysta deðimtytys graþiausiaø pumpurø. Tai jums nuo visos Juðkiø giminës.*

Tik spëjome padëkoti uþ brangià dovanà, o Mokytojo rankose vël buvo knygelë. Dar kiek jà paglostë ir tesë:

– *Skaieiau su nemaþu smalsumu, vis prisimindamas praeities, ankstesnà Maëianskiokà su dabarties. Iðaugo, subrendo. Galime didþiuotis. Knyga – jo darbo vaisius. Jau patys jos drabuþeliai intriguojanëiai mane veikë. Penki paukðëiai nuo saulës apskritimo skrenda link sëdinëio þmogaus, kuris bando ispëti tø paukðëiø skridimo tikslà, kosmoso esmæ, o gal ir prasmæ. Knygutë ðilta, jà malonu rankose laikyti. Paraðyta su didþia pagarba þmogui. O kokia humaniðka, tauri autoriaus dedikacijà, kurià norëèiau visiems eia perskaityti: „Dviesiam atminimui Tëveliø, uoliai puoselëjusio mano ðirdutëje krikðëioniðkos meilës, doros ir teisingumo skiepus. Feliksas“. Taigi, mintys kietos. Þmogus be epiteto. Bet jis turi epitetus – tà antrinæ savo lyg pavardæ, lyg ðirdies dovanà. Tuos epitetus þmogus pats susirenka kasdienybëje – eidamas þeme, formuodamas savo paþiuràs. Tai daugiau vidiniai, antriniai, nematomi epitetai... Gera knygutë, lengva skaityti. Per dvi naktis àveikiau ir viskà apmæsëiau. Remtasi garsiausiai pasaulio filosofais, didþiausiai mastytojais. Jø mintys, teiginiai, samprotavimai parinkti apgalvotai. Viskas taip suausta, pajungta autoriaus koncepcijos argumentacijai ir*

suradþyta taupiai. Smagu jà skaityti, dar ir dėl to, kad autoriaus teiginiai, iðvados akina mastyti, kritiðkiau papvelgti à þmones, jø dvasines bei fizines galias.

Vëliau, jau ragaudami mëtø arbatëlà, vël prisiminëme tuos epitetus. Pasakiau Mokytojui, kad man labai patiko jo teiginys, jog þmogui būtini epitetai – tiek iðoriniai, tiek ir vidiniai. Jeigu kai kurie iðoriniai epitetai asmeniui priskiriami, norint pabrëpti jam reikiama pagarbà, uþtarnautus, pripaþintus nuopelnus, tai puiku. Taëiau ne paslaptis, kad povø plunksnomis puoðiamasi ir egoistiniais tikslais. Slepiamas vidinio pasaulio skurdumas, doroviniø vertybiø menkumas.

– *Ir dar kaip, – pritarë Mokytojas. – Tas terminas graikiðkai reikiãia pridëti – duoti, dovanoti. Bet kas duodama, gali būti ir atimama. Eia pats teisus. Lotynø kalboje ta sàvoka àgavo ðiek tiek kitokià prasmæ. Epitetai – tai meninës priemonës, siekiant kà nors iðryðkinti, pabrëpti, vaizdingiau pasakyti. Analitiniam poþiûriui, norint perprasti þmogaus esybæ, epitetai nereikalingi. Labiausiai tinka integralus metodas. Kitas dalykas – vidinis pasaulis (dvasinës vertybës. Ísitikinimai, dorovinës nuostatos). Þmogaus orumas, sàþinë, atsakomybës jausmas, atjauta, tolerancija, humanizmas... Visas kompleksas. Taëiau eia nelabai tinka „epiteto“ sàvoka.*

– Man regis, kad turime labai graþø lietuviðkà þodà – s a v a s t i s, – àsiterpiaiu.

– *Sutinku. Apie kitus epitetus gal dar paðnekuëiuosime kita proga.*

...Labai, labai gaila, bet tos kitos progos taip ir neatsirado... Tokio erudito, europinio mastyto, akademinio iðsilavinimo vyro Betygalos padangeje tikriausiai teks laukti gana ilgai.

Taræs sau tokius þodþius, ilgai mæsëiau, ar neklydau, ar nepervertinau Mokytojo dvasiniø ir

(Nukelta à 16 p.)

Betygala

Grupė Vilniaus žemaičių su Antanu Juška (sėdi viduryje) Betygaloje apie 2001-uosius metus

(Atkelta iš 17 p.)

kūrybinių potencijų. Tikėtis, jog rasime kokio nors tekstų, užrašų, buvo beviltiška. Dukra Vaiva, uoliausiai globojusi ampieus ir ligų prislėgtus tėvėlius, mane tikino, kad „Antanėlis buvęs ne rašyto, o iškalbos žmogus“. Pats Antanas Juška poetui Juozui Nekrodiui apie savo nenorą atsidėti rašymui su humoro gaidele yra taip paaiškinęs: *„Bijau balto popieriaus“*. Man regis, kad Mokytojas rašė, ir rašė ne mažiau, negu kalbėjo. Tiesa, straipsnių yra paskelbęs vos keletą, tačiau laiškų, atvirukų kasmet parašydavo ne vieną šimtą. Laikėsi taisyklės: *būtina atsakyti kiekvienam atsiantiems, be to, nepamiršti išsiųstų pasveikinimų kitiems artimiesiems, bičiuliams*. 1995 m. gegužės 7 d., dėkodamas už pasveikinimą Prisikėlimo proga, Mokytojas užsimeina, kad *„tą laišką prisikaupė nemažas blokelis. Ir atsakymą eilutė nutūso. Jau baigiu mandagumo skolas grąžinti. O laikas nelaukia: Amfibių bėgs dvytuoklė neišjungžiama. Pavasario ekrano šaliejai vaizdai mirga, nė kiek nestabteli, nenori paviežėti. Darbai pavasariniai grūdasi: darpiniai, mokykliniai, visuomeniniai, laikraštiniai, knyginiai (tik naktį) – vos gali aprėpti. Asmeninio kalendoriaus skaitlinės greitpolka žoka. Pasas pavirto į „liūdnometrą“. Verčiau nė neįjūrėk!“*.

Nors Mokytojas ir sakydavo, kad toks rašymas tai mandagumo skolas grąžinimas, bet tai – ir neformalus pareigos atlikimas. Tik papvelkime – kiekvienas jo ranka užrašytas sakinelis apmąstytas, dvelkia pagarba ir nuodirdumu, švelniu humoru. Štai kelios eilutės: *„Aėiū, aėiū, už susitikimo vaizdelius. Tik nerandu kvito: nepinau, kaip labai prasiskolinęs“* (1989–09–16); *„Gatavos laimės nebūva: patys kelius tiesiam, patys tiltus paklojam. Norėčiau, kad per Naujuosius nepritrūktų Sveikatos ir dvasinės pusiausvyros“* (1996–12–23).

Argi tai ne kūryba, ar ne literatūra?

Jeigu visi tokie kūrinėliai, minėto deimantėliukai iš laiškų, atvirukų ir kitur sugrąžto pas autorio, apsirengto knygos rūbeliais, ko gero, nesutiltų ir šie kelias asmeninės bibliotekos lentynas. Niekas neabejoja, kad Antanėliui pakako ir talento, ir jėgų sukurti stambesnę veikalą. Bet imtis tokio darbo jis vengė. Sovietiniais metais, matyt, prisibijojo, kad tokie raštai nepapultų į nedraugų rankas ir netaptų škalėtais. Be to, ne paslaptis, jis jautė, kad dėl menkiausio neapgalvoto įingsnio gali būti išprašytas iš mokyklos ne todėl, kad neturi aukštojo išsilavinimo, o dėl to, kad nepakankamai lojalus: prisitaikęs, bet nesusitaikęs. Tad neatsitiktinai 1954–1959 metus jis paskyrė neakivaizdinėms studijoms. Pagaliau buvo metas ir deimą sukurti, pasirūpinti būstu. Net deimant meto surijo sodybos tvarkymas, namo statyba. Darbų ir rūpesčių – nors persiplėšk. Jeigu išpareigos, pažadėsi – reikės tesėti. Gal vėliau, kai būsiu laisvesnis, kiek pailsėjęs...

O to laiko vis trūko ir trūko... Jau minėto laiško priede Mokytojas pateikė tokia apytikra

savo veiklos darbotvarkę:

1. 6. 00 –8. 00 – laiškoraža,
2. 8. 10 – pieno pristatymas į virtuvę,
3. pusryčiai,
4. Mokykla, didžioji pertrauka (dūdos pūtimo pamoka naujokui – orkestro kadrams papildyti,
5. Daržkopasta,
6. Turistų palyda po Betygalos „didmiečio“ muziejus. Kartais toliau – vakar su 40 Panevėžio abiturientų – po Pasandravą, Bernotus ir pan.
7. 19. 30 – Biblijos tekstų pagarsinimas maldykoje,
8. 20. 00 – šalinis: „Laisvoji Europa“, Vilniaus TV,
9. 21. 00 –Panorama, filmų neįjūrių (retai randu vertą).

Tarkime, kad ir kitų dienų darbotvarkė buvo panaši. Tad verta išsidėmėti, jog Antanėlis kūrybiniam darbui – rašymui – kasdien skirdavo po dvi geras valandas. Ar tai mažai? Esu tikras, kad mūsų Mokytojas buvo ne tik eruditas, gimtosios kalbos mokytojas, retorikos asaras, bet ir rašyto menų meistras.

Mokytojas su dideliu nerimu įvelgė šiuolaiką blogėjančią demografinę Lietuvos situaciją:

„Pasakyk, Taurasai žmogau, kas eia darosi – vien Pilkalnyje per paskutiniuosius kelerius metus atgulė daugiau nei penkis Betygalos“.

Jau minėtame 1995–05–07 laiške buvo rašęs: *„Betygalos parapijos senukai iš Kauno, Vilniaus, Panevėžio ir kitų vietų daugiaaukštėiū išlipa Pilkalnio perone: pasiilgo tėviškės smėlio, Amfibių patalėlio. Pernai iki rugpjūčio – 30 karštų, o šiomet tiek pat – iki gegužės. Taigi: contra vim mortis non est medicamen in hortis! (prieš mirties jėgą soduose vaisto nėra – F. M.). Mano mama (a. a.) sakydavo liaudiškiau – nuo smertelės nėr šolelės (...). O kiek dar Laptėvų jūros daldytuvuose tūno lietuvėlių relikvinių kaulėlių?... Kiek jaunuomenės prapuldyta pokaryje, kiek išplaukė ir tebeplaukia už jūrų marių dabar – šimtai tūkstančiai. Ar begriū nors deimantadalis? Realiai to žmonių nėra ir tas jė nebuvimas eia ir dabar – jauėjamas. Kiek nepagimdėta vaikų, neišugdyta specialistų, neatgaivintų intelektualinių potencialų. Pasakyk, ar išliks mūsų Lietuvėlė ir kokia ji bebus, jeigu išliks?“*

Ir ką aš begalėjau atsakyti, jeigu ir pats neįpinojau? Maniau, kad artimiausiu metu dykra netaps ir mums Dievo dovanotas bavingasis pėmės plotelis. Tiesa, globalizacijos procesas mūsų populiaciją pavairins kitu rasiu bei tikėjimų įmonėmis. Tokios situacijos vargu ar išvengsime...

Antanėlio apmąstymų laukas – platus ir intriguojantis. Jam rūpi mokykla, tauta, gamta, civilizacijų raida, globaliniai ir kosminiai procesai. Ir, žinoma, mokiniai, būvė auklėtiniai, Betygalos ir visos Lietuvos žmonės. Po vieno mūsų VI abiturientų laidos susitikimo Mokytojas 1989–09–16 rašė: „Susitikimas – retas lobis. Proga pakraustyti savo sąmonės lentynas. Lyg pakartotinai išgyveni praeities dienų turiną. Gaila, kad kryžminiai, individualūs ir chordiniai dialogai dar daug ką praleidžia iš buvusio dienų konvejerio. Viskas tolsta gilyn, o jaunystės kaina – brangyn!

Vis dar neatsisijau nuo mokyklinio darbo, veikia pedagoginė inercija. Nutautėjusi mokykla ieško tautinio spalvų. Buvę kanonai atmetti, o nauji vis kuriami. Sunkus metas! Bet epocha masina. Europa kelia uždangą. Vengrai pradėjo naujos reišisūros spektaklį. Mūsų lietuviškasis spektaklis pradeda įgauti naujus kontūrus, kuriu visi su atodūsiu laukia.“

Viename interviu laikraščiu Mokytojo paklausiau: Prie dailinio visada einama atsisiaivinti. O kas iš Betygalu beveik kasmet sukvietai ivairias abiturientu laidas? Tuose susitikimuose būnate ir Jūs. Vedate savotiškas pamokas. Apie ką kalbate ir kokie lieka išpūdžiai po to susibūrimo?

– *Paukdečiai dažnai grąžta iš savo lizdus. Bet kuriu galu, manau, sueina jie – praplikę, prapilę. Matyt, nori palyginti, kokie buvo, kokie yra, kas pakito. Kai pirmu kartu susirenka klase, mezgasi asmeniniai ryšiai, o kartu kuriasi kolektyvinis (ne, pagal K. Būgą – geriau kuopinis) klasės portretas. Tu mozaika tampa gyvu organizmu. O kas gyva – tas gražu. Tai va, nori tu portretu atkurti, vėl sudėlioti mozaiką. Vyksta stebuklingos dvasinės apeigos. Įmonėms reikia atgaivos. Susirinkusiems vedu simbolišką pamoką... Tai daugiau pamąstymai apie pėmę ir įmogaus paskirtį, darbą, pareigą ir atsakomybę, sąlytą su gamta. Išpūdžiai lieka prieštaringi. Su vienu ryšiu stipresni – gaunu gražiu pasveikinimu, pasiilgstu susitikimu. Daugelio asmenybės*

Grupė Vilniaus pėmaiėiu su Antanu Juška (antras iš dešinės) Betygaloje apie 2001-uosius metus

tame portrete dvyti labai ryškiai. Su kitais ryškiai ne tokie patvarūs. Kaip geležinkelio perone: mokytojas stovi, o traukinys ateina ir nueina... Laikas viskà keičia, sveria ant savo svarstyklė, parodo, kas ko vertas...

– O kas kelia nerimà?

– *Dabar madinga daugiau džiaugtis... Bet dar labai žmonės geria. Susvetimėjo, nemoka bendrauti... Tačiau eia niekas nekaltas: kai keičiasi vertybiu matas, įmogui ilgà laikà sunku susigaudyti, kas kur. Juk traukiniu važiujant iš Europà ir tai reikia laiko, kad pakeistum ratus. O eia – tiek gyventa pagal klaidingus ideologinius kompasus... Gamta turi savo tvarkà, dėsnius. Jo pagrindas – nuosavybė: lizdas, vaikai, aporėiai. Jei sutrinka ta tvarka gamtoje, jà pajauėia ir visuomenė. Bet jei visuomenėje suniokojama privati nuosavybė, prasideda baisiausias procesas – įmogus nuasmeninamas ir pamažu – nuįmoginamas. Net bijoėiau prognozuoti, kada atsigausime, išsitiesime visu ūgiu...*

– Bet dailiniai išsaugoti dvarus ir tyri?

– Aėiu Dievui. Tik jie ir teikia didžiausia viltà.

Dabar, jau prabėgus daugiau kaip 17 metų nuo to laiko, skaitydamas savo apybraiėlę „Kad trykėtø gaivūs dailiniai“, iš kurios kà tik citavau mūsų Mokytojo mintis, prisiminiau išpūdgingà epizodà:

Su Antanėliu buvome sutarę, kad susitikime 1992-øjø rudenà, kai, aplankęs tėveliu kapus Paliepiuose, stabtelsiu Betygaloje. Mokytojas pasakė, kad man ilgai gaiėti nereikės, nes jis sutartà valandà busiàs prie Vytauto paminklo.

Kai atvažiavau, jau laukė. Perdaviau ryšulėlà laikraėiui „Lietuvos darbininkas“, paprašiau, kad labai manęs nebartø, jeigu kas nors tame mano raėinėlyje nepatiktø. Antanėlis dirdingai padėkojo, palinkėjo gero kelio ir apkabinęs pabuėiavo à kaktà. Aš, grąždamas prie maėinėlės, dar truputėlià pakalbėjau su paėistamu betygalieėiu, o kai sėdau prie vairo, pamaėiau, kad Mokytojas mosuoja ranka lyg praėydamas palaukti. Iðlipau, nes Mokytojas jau kiceno prie manęs.

– Atsiprašau, Feliksai, uþuomarða pasidariau. Juk nepadėkojau. Labai aėiu. biuriu – visà puslapà pripleėkinai. Ir dar nuotrauka. Paties daryta. Man buvai atsiuntęs. Charakteringa. Pats sau patinku. Bet kas pasakys – eia mokytojas. Niekas apie mane dar nėra tiek priraėæs. Pats pirmas. Aėiu, labai aėiu...

(Nukelta à 20 p.)

Betygalos dū. Mikalojaus bažnyčios vidaus fragmentas

(Atkelta iš 19 p.)

Sutrikau, nes nesitikėjau tokio liaupsio. Tarstelėjau, kad Mokytojas jau anksčiau labai gražiai padėkojo. Bet Antanėlis turėjo savo nuomonę:

– *Nei atsiprašymų, nei padėkojimų per daug nebūna. Niekas dėl to dar nesuserg, nenumirė. Tad sakiau ir dar kartą, visada sakysiu už gerus, taurius, kilnius darbus – aėiū, aėiū, aėiū...*

– O ne, Mokytojai, tai aė, ir visi mes, Tamstai privalome dimit kartą sakyti – aėiū ir dar rankas, kojas išbūtiuoti.

– *Ar neperdedi, Feliksiuk? Juk buvau mokytojas, na gal ne blogesnis už kitus, mokiau, ko reikalavo programos, vadovėliai. Tai už ką pats taip aukštini mane, bandai išskirti?*

– Visi mūsų mokytojai buvo geri, visus juos gerbėme, nes mokė to, ko reikėjo, skiepijo dorą, sąpiningumą... Bet, Mokytojai, šiklausykite! Tuos podpius, kurie per mūsų klasės susitikimo pabaigą 1984-06-30 buvo išrašyti, ir visos pasirašyti, pasipadėjimė Akte... Cituoju beveik paodpiai:

– *„Reiškiamė didelė dėkingumė klasės auklėtojai O. Staniulienėi, mokytojams A. Juđkai ir P. Juđkeviėiui už dalyvavimė susitikime. Už nuostabi, istorinė reikėmės pamokė mokytoja Antanėli ambiams išrašyti i savo dirdpja garbės lentė.“*

Tai va – mes Jus ne tik gerbėme, bet ir mylėjome. Gerbėme už tai, kad mus mokėte kritinio mastyto (ir kai ko išmokėte). O mylėjome todėl, kad buvote puikiai perpratęs liaudies (pmonio) pedagogikos esminius principus ir sugebėjote būti mūsų, maųtėliū vaikuėiū, biėiuliū. Pasilgdavote mūsų ir vėliau. Rūpestingai ruoddavotės tai Pamokai, dpaugdavotės mūsų susibūrimais, apmastydavote išpūdpius. Viename mudviejū pokalbiū Jūs atviravote:

– *„Pmonėms reikia atgaivos. Susirinkusiems vedu simboliškė pamokė... Tai daugiau pamastymai apie pėmė ir pėmogaus paskirtė darbė, pareigė ir atsakomybė. Sėlytė su gamtė... Išpūdpiai lieka... Pasilgstu. Susitikimė laikas viskė keiėta, sveria ant savo svarstykliū. Kaip gelepinkelio perone: mokytojas stovi, o traukinys ateina ir nueina... – Ėia, Feliksai, ilgė dnekė. Geriau, pasakyk man, kas yra tas – kritinis mastytas? Ar ne tas pats, kas sveikas protas?“*

– Mielas Mokytojai, – tariau, kiek pamastės, – Tamsta puikiai pinote, kas tai yra. Aė anksėiau provokavau Jus, o dabar Jūs mane?.. Mano supratimu, *kritinis mastytas* – tai filosofinė kategorija,

reiđkianti, jog kiekvienė teiginė, reiđkinė, būtina vertinti jė analizuojant, svarstant „taip ar ne“, vertinant ne scholastiđkai, o dialektiđkai, abejojant net garsiausiū pasaulio iđminėiū skelbtais arba ir diandien skelbiamais teiginiais.

– *„Suprantu, sveikas protas – tai kasdienė, buitinė mastyse nos lygmuo. Tai blaivus pasaulio ir kasdienio procesū suvokimas ir vertinimas. Bet ađ jokio kritinio mastyto pamokė neturėjau.“*

– Gudraujate, Mokytojai. Jūs sėjamos kritinio mastyto sėklos tebuvo sėklos. Dar ne daigai. Joms reikėjo ne tik gerai išpuren tos dirvos, bet ir sumanaus sėjėjo, skiepitojo. Jūs juk nedeklaravote teiginio, o pateikdavote juos tarsi tarp kitko, kaip vaizdipi alegorijė, skambiė lotyniškė sentencijė. Kai kam jos per vienė ausė aėidavo ir tuoj pro kitė iđeidavo. O kai kieno galvelėn ir ilgam astringdavo, paakindavo pasukti smegenis, nes sudėtingi, mėslingi tada būdavo tie Jūs pasakymai. Prisimenu kai kuriuos fragmentus:

– *„Kam pėmogui reikalinga pėmė?“ – „Atsistoti“. – „O kam medis?“ – „Atsiremti“. – „Na, o daltinis?“. – „Atsigerti. Nors visokiū daltiniū būva.“ „Vaikai, neskaitykite gerū knygu – skaitykite paeias geriausias“. Arba: „Nebūkite pėmesni už polė – sutryps. Bet per daug ir neiđstypkite prieđ laikė – nukirs“.*

– Tokio fraziū, posakiū Jūs nekomentuodavote, nelukėtendavote:

– *„Galvokite, svarstykite patys. Jei kam astringi atmintin, šikabino kaip sėkla i dirvė – supaliuos. Jei ne – bus kitos pamokos, kiti susitikimai. Svarbiausia, kad siela neaktė, o galva netaptė dykra piktpolynu“.*

– Tai kaip, Mokytojai, Jums netarti tūkstantė aėiū, nelenkti galvos, jeigu taip mastyti mokote tik Jūs. Ir i klausimė, kiek kartū privalu tarti „atsiprašau“, Jūs sakydavote: *„Geriausia tiek, kol neatėis...“*

– A ė i ū, kad visa tai prisimeni. O apie tė liaudies pedagogikė pakalbėsimė, būtina pakalbėsimė... Bet

dabar ir taip gerokai susivėlinai. Buvo labai malonu pasimatyti. A ė i ū už siuntinukė...

Pađelusiai magėjo iđgirsti ir uđrađyti Antanėlio mintis. Bet mano prelegentas „rađybai“ neturėjo laiko. Kaip bevarėiau savo liepuvė, kaip nekalbinėjau – veltui. Jokio paodpė, jokio šipareigojimė. Tada griebiausiai purnalistinė gudrybė – pabandyti iđpėdi nors vienė kitė sakinukė, autentiokesnė mintelė. Svarbu, kad prelegentas pradėt kalbėti... Podis po podpio ir Antanėlis papasakojo, kad pedagogikos principū ir metodikos pagrindus gavo iđ knygu, iđ Tauragės mokytojo seminarijos, kur dirbo kvalifikuoti dėstytojai, gerai iđmanė tiek Vakarū, tiek ir Rusijos pymiausiū pedagogū koncepcijas. O jū iđtakos, anot Antanėlio, neabejotinai buvo susijusios su pmonio bendravimo, vaikū auklėjimo tradicijomis. Pinoma, kad tė paveldė visai pagrėstai galima vadinti liaudies pedagogikė. Tiesa, ji nėra susisteminta, kodifikuota, i vadovėlius supresuota. Jos negalima iđmokti; savastimi ji tampa tik jė suvokus, perpratęs jos esmė ir emocionali bei psichologiđkai šisavinus. Knygoje parađyta: gerbk tėvė ir motinė. Ir nė podelio, jog ir tėvai privalo gerbti, mylėti savo vaikus. Bet jie gerbia ir myli. Aukojasi dėl jū. Kodėl? Tradicija, genai?.. Norint atsakyti i diuos klausimus, reikia mokslinio studijū, o ađ joms nepasirodės. Be to, laukia fizkultūros egzaminai...

Maųdaug po tokio Antanėlio paaiđkinimė, paprađiau pasakyti bent tai, kada jis pradėjo siurbti tos liaudies pedagogikos syvus?

– *Tikriausiai vaikystėje. Buvau smalsus vaikas. Stengiausi išidėmėti viskė, kė maėiau ir regėjau. Matyt, prigimtinis protelis ir*

dirdele atsirinkdavo tai, kas gera, gražu, šimintina ir sektina... Nors tada, vaikystėje, mums, piemenėliams, labiau rūpėdavo dv. Onos atlaido „kermodiai“, jo blizgučiai, taėiau smalsu būdavo paspoksoti ir š sveėius: retskykiais atvykstanti Maironė, jo gimines, kitus dignitorius. Paklaustyti, kokios poeto pamalotinimui dainuojamos dainos... O per atostogas, kai atvažiudavo Jonas Kuzminskis, lydėdavau jį į Padubysius, siūlydavausi panežėti molbertą. Kažkuo patikdavau dailininkui, užtat galėdavau žiūrėti, kaip liejasi dažai, ryžėja paveikslų kontūrai. Tai nepamirštama, nes mano akyse vykdavo stebuklas – meno kūrinio gimimas... Pradėjus spiginti saulei, kartu eidavome prie dv. Jono daltinėlio atsigavinti...

– Tokiø išpūdžio Jūs tikriausiai patyrėte ir daugiau. Kokios atakos Jūsø pedagoginei veiklai jė turėjo? – Jausdamas pagarbą sau, mažulėliui vaikuėiui, ađ supratau, jog svarbiausia gerbti žmogų, jį suprasti, atjausti, padrąsinti. Būk doras, orus, bet ne iđdidus. Kaip ōauksi, taip ir atsiliėps. Gali tu negerti, nerūkyti, bet neniekink kito žmogaus, nesidėipyk iđ jo ydø, negaliø, klaidø... Pats supras, pasitaisys... Tokie imperatyvai man visada padėdavo gražiai sugyventi su visais betygaliođkiais – ir mažais ir dideliais (...). Mokytojai dažnai keitėsi – vieni atvažiuoja, kiti iđvažiuoja. O ađ buvau privilegijuotas – žmonės papinojo mane, ađ juos... Mokiau jau jø vaiku vaikus. Ir pats iđ jø visà laikà mokiausi. Ėiulpiu liaudies pedagogikos syvus. Kai nutūpiu eia su smuikėliu, tai jau tikrai amžinai. Meninė veikla sudomino iđvargintus, negandø prislėgtus žmones. Uđdainuoja choristai – ir nuđvinta, pradėviesėja miestelėnø, valstieėiø veidai. Toje paėioje mokykloje iđdirbau gerà pusđimtį metø. Atėvenėiau jubiliejø. Daug tø pamokø būta. Oi daug... Tikriau pasakius, – viena ilga, nesibaigianti – visas gyvenimas, visas darbas.

– Leiskite, Mokytojau, pridurti – ir Kūryba.

– Pinoma. Koks darbas ne kūrybos.

Tie Antanėlio žodžiai, kad dar vaikystėje jis supratus, „jog svarbiausia gerbti žmogų“, ir toji nuostata tapusi viso jo gyvenimo doroviniu imperatyvu, ilgam aštrigo mano atmintin. O joje kirbėjo gana prieštaringø nuostatø, neleidžianėiø suabsoliutinti Mokytojo teiginius. Vis klausiau ir klausiau savęs, kodėl privalu gerbti, mylėti ir tuos gentainius, kurie to nenusipelnė, kurie verti paniekos arba kalėjimo? Juk tokius žmones smerkia ir dvasininkai, ir kiti dori piliečiai. Tiesa, žinojau ir tai, jog kiekvienas doras krikėionis turi mylėti savo broli kaip pats save. O jeigu tas brolis nemylė savo brolio, tai jis nemylė ir Dievo... O Antanėlis ir gerbė, ir mylėjo, nes tuo buvo atikėjæs nuo mažø dienø. Tokia buvo jo savastis. Tad ar galėjo jis būti neteisus? Pinoma, kad ne. Apie tai kalba ne tik mintys, bet ir taurūs, prasmingi darbai bei kūryba. Neiðkæsiu nepateikæs kelio citatø. Ađ, kaip buvæs klasės seniūnas, bendramokslis buvau „pakrikėdytas“ ōaltydiumi ir ōpareigotas rūpintis ōeðtosios abiturientø laidos susitikimø organizavimu. Kadangi mūsø klasės paskutiniuøju auklėtoju buvo A. Juðka, tad kvietimà pirmiausia iđsiunėiau jam. 1994-06-08 gavau tokà atsakymà:

„Jau ankðėiau esu pakviestas Tauragės Mokytojų seminarijos XVI laidos absolventø š susitikimà Ðiauliuose. Ađ kaip kurso seniūnas privalau ten dalyvauti. Reikia pagerbti savo kolektyvà (1938– 1942).

Musiðkia buvo 27: 18 merginø ir 9 berniukai. Visuomeniniø politiniø „pėmės drebėjimø“ jie visi buvo iðblaðkyti po visà planetà. Po 52 metø, ko gero. paskutinià kartà pried iðvykdami Amžinatvėn susirinksiame pasirodyti, kà ið mūsø padarė Laikas. Smagu, graudu ir

Betygalos dv. Mikalojaus bažnyčios fragmentas

māslinga. Kiek atvyks, neþinia. Keturi tikrai neatvyks. Jie anapus RIBOS. Kitø adresø neþinome – kai kurie JAV, Kanadoje, Islandijoje, Vokietijoje gyvena. Pusės tikimės! Atsiprađydamas linkiu sėkmės Jūsø pobūviui (paminėkite a. a. Ðigrà, Boguðaitę, Cibulskà, Karabinaitę). Mintyse ađ su Jumis. A. J.

P. S.

(Pėmiau ðiø raidžių buvo prirađytas tekstelis, mano galva, savotiðki susitikimo pamokos apmatai – F. M.)

Mes dabar panaðūs š pirmameėius gerviukus: nesugebam rikiuotis š kryptingà, tvarkingà skridimà. Pametø rikiuotà blaðkomės vietoje. Tai kūrybinis pastangø nuostoliai.

Žmonės mąsto sàvokomis. Jas pateikia tikrovės aplinkybės, telkia žodžius, nustato jø reikšmės ir ribas (...). Aplinkybės ir priepastys nulemia žodynus. Pvz., valstieėiø, amatininkø, mokytojų, verslininkø, poetø, filosofø žodynai ir kiti.

Pokalbyje žodžiai verpia jungties siulà. Taip vyksta minėiø apykaita, žmoniø bendravimas. Tokia kalbėjimo pareiga. Žmoniø bendravimas kalbos pagrindu turi ir kliuėiø, ir slenksėiø bei duobiø. Tai

(Nukelta š 22 p.)

Krypius Betygalos dv. Mikalojaus baptynios šventoriuje

(Atkelta iš 21 p.)

sąvokė, turinio nesutapimas. Taip kyla ginėai, priekaištai, pagiepa ir kitos čiuklės. Be to, lietuvių tautos sąmonės laukai išklampoti švietimajų atakų, traukiant į Rytus ir grątant į Vakarus. Abiejų kryptių vėjai neėdė nuostolius, skriaudas, pūdytą... Mus laikė nereikalingais ir išnyksiančiais. (...)

Mane labai masintų dalyvavimas Jūsų laidos pokalbyje. Baigiu!

Perduokite mano palinkėjimus p. Maėianskienei ir panelei Maėianskaitei.

Viso labo – A. J.

Maloniai visus nustebino tų paėių metų birėlio 18 d. gautas toks Antanėlio laiėkelis:

„Brangūs VI laidos absolventai, kiekvienas sambūvis turi nuosavus fizinius ir dvasinius penklus. Jūsų būryje trūksta Genės, Elenos, Antano, Algio. Mūsų atmintyje tebūna jų vardai taurūs, ir neupmirėdami. Jie buvo Jūsų jaunystės bendrasuoliai, liudytojai. Teilsisi ramybėje! Sėkmės Jūsų sambūviui!

Visada su Jumis! Ant. Juėka

Tai va. Ar dar reikia kitos geresnės, išpūdingesnės dorovinės p a m o k o s, rodanėios, kaip reikia gerbti ir mylėti ne tik gyvus, bet ir

mirusius. Manėiau, jog mūsų Antanėlis nerūstautų, jeigu prie viso jam skiriamų epiteto pridėtume ir tokį – *ėirdies gėrio dalintojas*.

Ką Antanėlis darydavo, jis visada spinduliudavo džiaugsmu. Stebėdamas jį, galėdavai suprasti, jog jis supranta, kaip reikalinga ta veikla, kokia jos prasmė. Jis spinduliudavo pagarba gėriui ir bendrapilieėiams. Matydamas, kaip jis dirba, visada jautei orumo ir kūrybinės ugnelės dvelksmą. Jis neragino kitus sekti jo pavyzdėju, nors savotiškai inspiravo tai daryti, tikėjo, jog jo palikti penklai padins ir gaivins žmoniu sielas, akims entuziazmą, iniciatyvą ir pasitikėjimą. Menų keletą epizodų, patvirtinanėiu Mokytojo nusistatymo nuoseklumą, tad, manau, kad tikslinga juos eia prisiminti.

Liūdniausia vaikams būdavo ilgas rudens ir ėiemos vakarais. Kol paruoėia pamokas, jau ir sutemsta. Mokykla seniai uėdaryta. Knygų prie ėibalinės lempos ilgai nepaskaitysi. Tamsoka ir miestelyje, bet kur besidėsi – slampinėja, ėurmuliuoja. Pagailo Mokytojui vaikų, tad paklausė, ką veikia, kuo uėsiėmą. O ėie: „Niekuo“... Antanėlis nusiėypsojo: „Iė nieko niekas ir tebūna. Geriau, vaikai, einaime, ėaėkėmis, ėachmatais paloėime“... „Tai kad nemokame“, – atsako. – „Nesvarbu. Bus noras, bus ir tvoros. Pramoksėte, – padrāsino mokytojas. – Tai yra norinėiu, ar ne? Ką iėmoksi, ant peėiu nenedėiosi... Norintys paskui mane, marė““. Mokytojas pasisuko ir kariėku ėingsniu nuėingsniavo link savo nediduko kambarėlio. O iė paskos jo – ir būrelis vaikų... Kas norėjo, tas iėmoko ir vėliau kitus iėmokė.

Pakeliui nuo Betygalos į Padubysius buvo ėv. Jono ėaltinėlis. ėaltas gaivus vanduo verėsi kaėkur iė po skardėio ir bėgo per kelià. Norisi atsigerti, bet sunku prieiti. „Reikėtu sukalti loviukà, – kartà pasakė Antanėlis. – Rytoj atsineėime lentuėiu, viens du ir sumeistruosime“.

Kaip tarėme, taip ir padarėme. Ir dar aliuminà puodukà pritvirtinome. Kas ėjo ir gėrė, tas geru ėodėiu meistrelius minėjo.

Sunku pasakyti, kada ir kas iė Antanėlio lūpų suėinojo, kad kità dienà popiet prie Dubysos maudyklės bus montuojamas tramplynas, bet toji ėinia greitai pasiekė miestelio moksleiviu ausis. Vieni ketino talkinti Mokytojui, kitiems rūpėjo pavėpsoti, pabūti to neeilinio àvykiu liudininkais. Antanėlio jau buvo paruoėti ir kuolai, ir lentutės, susidėti reikalingi instrumentai, viny ir viniukai. Darbo uėteko visiems talkininkams. O Mokytojas ne tik patarinėjo, ką ir kaip daryti, bet ir džiaugėsi: „Mes, mūsų, bendroms jėgoms, mūsų laimei, žmoniu džiaugsmui“... Ir vargu kas besuprato, kad Antanėlis vedė dar vienà, ko gero, paėià kūrybiėkiausia savo gyvenime pamokà.

Ne dėl „pavyzdėio“ ir pirmaisiais pokario metais tempė su moksleiviais iė miėdo liaunas liepaites ir sodino miestelyje, tvarkė ėaligatvius. Ta paėia proga patyliukais pagraėino ir gerokai apėiurusà Vytauto Didėiojo paminklà: padapė aptvarà, pabalino stulpelius, postamentà, pasodino medeliu. O ateinantiems

pavėpsoti miestelėnams vis kartojo ir kartojo: „Juk per karus, sumaiėtis tik Raseiniu bėmaitis ir Betygalos, mūsų Vytautas Didysis, iėliko nepalėisti... Anas iėpuoėtas, priėiurimas. Kuo mes blogesni? Gal tingesni? Visi talkininkai taip norėjo, kad miesteliui nebūtu gėda.“ Nors sovietų valdėia dantà griėpė, bet kol kas nekando – dėjosi nematanti, ką eia Mokytojas su vaikais iėdarinėja.

Kai vedė ir pradėjo atsirasti vaikai, neturėdamas kur gyventi, pasirypo pats pasistatydinti būstà. Vietà namui pasirinko nuoėaliai,

greta senøj, jau prieš keliasdešimt metų uždarytø kapinaieiø. Å paðai-pũnø replikas, ar nebijosias vaiduokliø, Mokytojas, ironiðkai õyptelejã, atsakydavo: „*Nei gyvø, nei mirusiø nebijau – priešø neturøjau ir neturiu. Graþumu galima su visais sugyventi. Nuo eia ir mokykla, ir Dubysa arëiau. Saulës daugiau. Girdisi ir paukðtelio eirenimai, ir upeliø eiturlenimai. Gyvenk lyg kokiame Dievo uþpantyje...*“

Antanëlis pats viskã suplanavo, parengë brëþinius, suderino su instancijomis, ir, nors ir neturëdamas

didesniø finansiniø atsargø, pradëjo raustis å ðaltiniuotã pakriauðës molã. Bet kiek kasë, tiek sunkësi ir sunkësi vanduo. Nei bëgti, nei rëkti. Pagalbon atskubëjo melioratoriai: jei nori, iðvaysime griovã, sulyginsime krantus, suformuosime sklypã – galësi kurtis ir gyventi kaip ant delno. Taëiau mokytojas nenorëjo gyventi kaip „ant delno“. „Aëiù, garbùs vyrai, uþ patarimã ir kilnius paþadus. Numelioruoti, þinoma, reikës. Bet ðiaip nutekinti vandenelã bûtø nuodëmë. Norëëiau jã regëti eiturlenantã, þaþparuojantã, sruvantã per kaskadø akmenëlius...“ Melioratoriai net nusikvatojo: „Nefantazuok, mokytojau!“ Kai Antanëlis paaiðkino, kad tuos lietaus ir ðaltineliø vandenis galima surinkti å ðulnelã, o ið jo drenãþo vamzdeliais nutekinti ðiek tiek þemiau ir latakais paleisti per akmenø kaskadas pakalnën, atsirastø nuostabùs fontanai, vyrai suklu-so... „Sumanymas ðaunus, bet su kastuvu ir per gerus metus tokio darbø neãveiksi. Ar verta, mokytojau, prasidëti?“ – „Verta, vyrai, verta. Akys baisinykës, rankos darbinykës. Bùëiau bagotesnis, pasisamdyëiau talkininkø, o kai kiðenës tuðëios, teks su lopetële pasidarbuoti. Aëiù, kad nesupeikëte mano projekto. Turi bûti graþu – juk þmogus ne vien duona sotus. Neveltui juk sakoma: dũdelë ir õirdelë – tai ne avelë. Joms ðienelio nepaduosi“.

Po keliø dienø å Antanëlio „pleciø“ atkriokë talkininkø technika ir Mokytojo „þodis tapo kũnu“, kuris suõildë ne tik dirbusiø vyrø õirdis, bet vëliau gaivino ir tebegaivina eia apsilankanëiø þmoniø sielas.

Tolminkiemio baþnytelës muziejuje buvo stora atsiliepiø knyga. Primarginta ji banalokø ir gana iðmintingø áraðø... Ðit 1991 m. rugsëjo pradþioje lankytasi poeto Kazio Bradũno. Árëptas skambus posmas ir palinkëjimai, kurie baigiasi tokiais þodþiais: „Lenkiu galvã prieš didþã Donelaitã“. Praverti dar kelis puslapius, ir akis sustoja ties graþiu, taisyklingu braiþu: „*Sekdamas savo sãmonës ekrane „Donelaitianos filmã“ per laiko gelmã ir istorines negandas su gaudumu ir dþiaugsmu didþiuojuosi, kad eia buvo sukurti, Metai – patvariausia lietuviø literatũros ir kalbos plyta, didysis ánaðas å lietuviø kultũros rũmã*“.

Pasiraðyta taip: „*Padubysio vaikas – betygaliëtis A. Juðka*“.

– Tai ne vaikas, o mokytojas, – aiðkino muziejaus darbuotoja. – Mokytojas Antanëlis... Na, nejuo negirdëjote? Ir sostinëje per þemdirbiø suvãþiavimã labai graþiai kalbëjo, ir per dailininko Jono Kuzminskio, Maironio jubiliejus. Radijas transliavo, televizija rodë. Ir filmas apie jã sukurtas... Toks nedidukas, praplikæs, su uþiukais. Gyvsidabris – ne þmogus. Kas jo neþino...

Mokytojau, kã tik buvau prie õv. Jono ðaltineliø. Vël Jùsø pëdsakus aptikau.

– O kas padarys? Senasis medis loviukas sutreðo. Tai prisirinkau akmenø, ðaligatviø plytø, sumûrijau, suklojau. Ant vienø suraðiau Maironio biografines datas, ant kitø – kûrinio iðleidimo metus... Kas smalsesnis, susigaudys, kã å tas plyteles sukiðau. Platesnis poveikio laukas. Þmonës dabnai pro istorinius ávykius praeina... Betygala savo hieroglifø neturi. O þenklo reikia. Tad viename sienelës ðone privirtino-me poeto posmã, kitame – uþraðã, jog paskutinã kartã Maironis eia lankësi 1931 m. liepos 28 d., kai buvo atvykæs å Onos atlaisdus... Paskui nuëjo å Padubysã. Ten, prie Åpuolytës, jã ir palydã pasitiko jaunimas –

Stogastulpis prie Betygalos õMaironio vidurinės mokyklos

Pociai, Digriai, Lukminai... Pasveikino, padainavo poeto dainø... – Jùs tatai prisimenate ar kur skaitëte?

Prisimenu dar ið vaikystës. Bet patikrinau rankraðëiuose – Pikeiũnuose pas mokytojà Rimkienã (Valã Bakdytã)... Tai sakai, kad gerai, nesugadinau? Dar ten trũksta Rũpintojëlio. Reikëtø...

Darbø ir rùpesëiø Antanëliu visada pakako. Pamokos, smuikininkø orkestrëlio repeticijos, visuomenës susibũrimai, ekskursantø grupiø priëmimas ir aptarnavimas, susitikimai su atvykstanëiais garbingais sveëiais, lëðø dũdoms pirkti paieðkos, sumanyto þemieëiø klubo, apylinkës muziejuko steigimo darbai... Be jo pagalbos nebũdavo apsieinama ir tvarkant Maironio

(Nukelta å 24 p.)

Raseiniu rajono Betygalos muziejuose

(Atkelta iš 23 p.)

tėvišką, renkant relikvijas J. Kuzminskio memorialiniam kampeleiui, kaupiant prisiminimus apie apylinkių betygaliečius – meno žmones, mokslininkus, visuomenės bei kultūros veikėjus. Sąjūdžio metais pradėjo rūpintis ir kovą už tautos nepriklausomybę auko atminimo amžinimui. Pradėjo tikslinti buvusiojo pavardes, ieškoti palaiškų apylinkės poilsio vietose, rūpintis jų perlaidojimu ir deramu pagerbimu. Antanėlis pasiūlė dioms aukoms sukurti ir pastatyti paminklą senosiose miestelio kapinaitėse. Entuziastai pritarė: gražu, kilnu. Bet iš kur imsime lėšas? „O kam mes, kas mes? – paklausė tada mokytojas. – Imkime ir padarykime patys...“

Mokytojas sukūrė kuklią, bet išpūdingą, jaudinančią kompoziciją – tik aukuras ir trys vertikaliai, dangun išsišovusios švakės. Apačioje – granito plokštės su palaidotų asmenų pavardėmis ir užrašas: „Raudonojo ir rudojo maro aukoms atminti“. Iš kairės ir dešinės labai prasmingi podpjai: „Visais amžiais tautos laisvė buvo vilgoma krauju“.

Kartą, lankydamasis tose kapinaitėse, pamačiau ateinantį Antanėlį. Pasilabinome, apie ką bei tą šnekelėjome ir dar kartą pradėjome apžiūrėti jo kūrinius. Vėl pagyriau, kad labai originalus, taurus, šiltesnis, išpūdingas darbas ir paklausiau, ar autoriui dar nepabodo klausytis liaupsų. „Kol kas ne. Nors

atsilėpimų būna šviesių, – atvirai prisipažino Mokytojas. – Visiems neatitiks. “ – „O Jums, kaip autoriui patinka?“ – pasiteiravau. – „Nemeluosiu. Kol kas – taip. Kai kurie podpjai tuose tekstuose galėjo būti kitokie... Bet tai – mano kūdikis: dabar jau nepataisys, neišgriaudži...“

– Duokdie, nereikia... Tie „marai, karai“ tikriausia iš Biblijos? Galima diskutuoti ir dėl spalvų prasmės. Klausyti autoriaus, kur dingo žalia spalva, ar kitaip priekabauti. Tebūnie taip, kaip yra.“ – „Prisiminiau, berods, skulptorius Bronius Pundzius dėl Puntuko akmenų „sugadinimo“ yra pasakęs: „Jei kam nepatinka, suskaldykite tą akmenį ir iškalkite naujus lakūnus.“ Yra kaip yra. Svarbiausia pagerbti žmones. Ar ne taip, Feliksiuk?“

Pasakiau, Mokytojui aėiū ir pasidžiaugiau, jog labai tauru, kad kapo ramybė ir paminklo kompozicijos meninių akcentų darna primena, išpėja ir tyliai dėkui: T a i n e t u r i p a s i k a r t o t i .

Besibaigiant 1997-iesiems, atsakydamas į mano laiškutą, Antanėlis atsuntė atviruką su tokiais žodžiais:

„Aėiū už lyrinius sveikinimo podelius, o labiausiai – už „smuikėlą“. Atrodo, jog jis tik ir laukia, kada jautri širdis ir mišlus pirštai jį melodingai prakalbina“ (...).

Mokytojo širdis tokia pat jautri, mintys mėslios ir lakios, akys švitiesios, žingsniai spėrus, o apsisukimai, kaip sakoma, jau ne tie: ir mokyklon rečiau užsuka, ir smuikėli ne taip dažnai pavirkina...

Prieš metus atsisveikino su savo mokyklėle, kurioje išdirbo daugiau kaip pusę amžiaus. Išėjo pagerbtas ir liko visose mylimas ir visur laukiamas. Kartą pasiteiravau, kaip jaučiasi „laisvasis“ pensininkas, tiek sunkio darbo nuveikęs? O gal išpuiko, užmigo ant lauro?

„Tai vėl, Feliksiuk, mane provokuoji, kad pasakyčiau teisybę?... Pasakyti. Darbą darbeliū – ir prie namo, ir bendrą reikalą – užtenka. Net per akis. Tik spēk sukūti. Tinginiai neįdomokau, tad ir didesnės „laisvės“ neįauėiu. Bet nesiskundžiu – krutu, kiek begaliu. Berods paėiam ne kartą sakiau, kad mano credo:“ Kas bepadarys, jeigu ne aš, jeigu ne mes“. Argi negrąpėja, nesipuodžia mūsų Betygalėlė?

Akys baisininkės, o rankos darbininkės. Nors ir pirto galais, bet visa jėga galima kalnus nuverst. Aš „sunkiū“ darbū nedirbau, nes visi jie man buvo prasmingi, reikalingi, malonūs. Dirbdamas tiek fizini, tiek ir protini darbeliū užsikreėiu savotišku kūrybos azartu... O dėl to išpuikimo, tai neįinau, nei ką bepasakyti. Pati sāvoka labai reliatyvi. Ir būti pasipūtusiu, ir tuđeiai, nepelnytai didžiuotis. Vis neigijama prasme. Išpuikimā galima interpretuoti ir kaip buvimā o r i u, b r a n g i n a n ė i u s a v ā j ā a d . Jeigu tokia prasme, – tai galėtumėte vadinti mane ir išpuikėliu. Nėpykėiau...“

– O tie epitetai – „Ordininkas“, „Garbės pilietis“ – pakoregavo Tamstos gyvenimā, dorovines nuostatas pasaulėpiūrā, ar tam neturėjo jokios atakos?

Po tokio mano klausimo Antanėlis ilgai ir smagiai kikenė. Nors jauėiau gerokai prađovęs pro đalā, bet ir man paėiam pasidarė linksniau. Degiau iš gėdos, kad taip kvailai, oficialiai ir valdiškai kreipiausi... . Atsiprađiau už klausimo formā ir pasakiau, jog norėėiau, kad mokytojas neignoruotų turinio esmės.

„Na, broliuk, ir prisirinkęs tarptautiniū podeliū. Greitai ir lietuviū-

Raseiņu rajona Betygalos muzejjuose

kai nesusikalbēsime. Až gi ne tas karklelis, kuris nuo menkiausio vējelio siūbuoja pavējui. Klausau tik ārdies ir sāpinēs balso. Ir uļ nuopelnō pripapinimā, ir uļ darbō āvertinimā padēkojau... Neslēpsiu, buvo malonu... O protelis ānibpēdējo: „Kam tau tie visi dzinguliukai, ļaisliukai ? Uļteks to, kā uļgyvenai, juk ne su saule gyvensi“. Bet iāmintis patarinējo: „Jie reikalingi Betygalai, mūsō miesteliui garsinti, ļmonio ūpā kelti, ļadinti pasitikējimā. Juk gyvenimā nūgyventi, tai ne kepurē pakelti. Patyrimas – tarsi antras prigimimas. Pabuvau „ponu, pabuvau „draugu“ (net du kartus). Vēl – „ponu“. Pagaliau tapau ir padoriu pili e ēiu. “

Dabar jau smagiai pakikenome abu...

Pirmiau prakalbo Antanēlis:

„Feliksiuk, iā kur andai buvai iātraukēs tā ļodelā „Tamsta“. Visi mokiniai kreipdavosi paprasēiausiai „mokytojau“, o pats berods

nuo septintos ar ādtuntas klasēs vis „Tamsta mokytojau, Tamsta mokytoja“. Labai pagarbu. Visiems patiko, tik āž kiek prisibijojau, kad kas nors neleptelētō, jog tas terminas kilēs iā „jo milysta“. Pasakiau, kad buvau girdējās iā tēvelio, kitō mūsō Budraiēio kaimo ļmonio. Pradējās mokytis Betygalos gimnazijoje taikiausi prie visō, nors nujauēiau, kad taip grubu, nemandagu. Pabandļiau kreiptis kaimiākai – taip ir prilipo. „Grāļu, grāļu“, – pagyrē Antanēlis.

„Piūr – saulutē leidļiasi. Palypēkime aukdēiau – āspūdingensnis reginys atsivers.“

Iā antro buto aukdōto matēsi plaēiausias besileidļianēios saulēs raudonio nupliekstas Padubysio horizontas. Siūbavo, margavo rudens āalnō nuspalvinti kalnelio medļio vainikai. Ilgokai groļļjōmēs tais pasakiākais vaizdais. Pagaliau Antanēlis paklausē:

„Pasakyk pats man, argi ēia ne fiordai, ar ne pasaulio rojus? O kiek buvo pādaipūnō – ir ko tas Judka knisasi po tā atrkantē, ālalia

(Nukelta ā 26 p.)

Betygalos Vytauto Didžiojo paminklas

(Atkelta iš 25 p.)

kapinios, ar geresnio pėmės gabalo negalėjo rasti? Galėjo. Bet ėirdis traukė ėia. Ir nemelavo... O ir tos kapines nebaisios – seniai neveikianėios. Suradome grafią vietelę Pilkalnyje. Ten jau gulė Saulius... Ir krypius pastatytas. Medinis, bet aukėtas, aukėtas. Dobilas savo rankomis sumeistravo. Uptėks tenai ir mudviem su Valyte. Maėiau rūpesėiė bus gyviesiems“.

Antanėlis piūrėjo ė horizontą ir kalbėjo tarsi pats su savimi. Man per nugarą pagaugai nubėgo...

– Mokytojau, kė ėia Tamsta taip liūnai. Juk ne jėso gyvenimo saulutė leidėias? Neskubėkite. Dar prisiminimus privalu paraėyti... Pagyventi...

„Atsipraėau, Feliksiuk, gal ir nereikėjo dabar apie tai... Bet niekur nepabėgsi... Vieėpaties keliai nėpinomi. Ą pakalnė riedama greičiau nei kopijama aukėtyti.“

– Aukėtybė, nors kerinti, vylinga, bet ir labai klastinga, apgauli. Mano makaulėje ji kėpkodėl dėpniausiai asimiliuojasi su ėodeliu – puikybė. Iėpuikimas, kaip ėinia, didelė nuodėmė... Ar, Tamsta, nebuvote ėsipainiojėas ė tuos ėabangus?

„Atrodo, kad ne. Nuo maėpė dienė buvau „demokratas“ . Nemėgau nei didaktikos, nei „diktatūros“– tiek proletarinės, tiek ir autoritatinės. Dar daugiau – galiu prisėpėinti, kad uėvis labiausiai prisėbijojau pavyduoliė, tariamė konkurentė, „nepripėbintė“ genijė – trumpiau sakant – „tos gerosios“ visuomenės, kuri, anot filosofo Artūro Schopenhauerio, stengiasi „visus sulyginti“. Buvo galimybė tė jo kūrėnė – „Aphorismen zur Lebensweisheit“– perskaityti vokiėkai. Dabar jau berods ir lietuvėikai iėleistas – „Gyvenimo iėminėties aforizmai“. Bet pats, tikriausiai, skaitei. Prisimeni, kaip auto

Pritariau tokiai nuomonei, tad nei pats kėliausi ė „aukėtybes“, nei geidėiau, kad kiti keltė... Juolab, kad negailėstingai nesulygintė su visais... O kaip bus, kai manėas nebebus... tai jau ne mano valioj... Ketinome dar pakalbėti, padėskutuoti apie ėenklė svarbė, bet gal atidėkime kitam kartui... Aė dar iki Dubysos su Maksu nuėirėgliosiu. Negaliu nė dienos iėgyventi neaplankėas jos – Dubysos. Nėpinau, kaip mes ir beėsisėkirsime...

Paskutinieji dvideėimtojo amėiaus metai nesulaikomai ritosi prie trijų nulio, ton pusėn stumdami ir mėsė ketinimė susitėkti „kit

kartė“ ir pasiaiėkinti „ėenklė“ prasmė bei svarbė. Pagaliau laiko ir vilties lenktynės baigėsi, kai mus pasiekė ėiurpus negandas – prie mėsė Mokytojo gyvenimo vartė atsistojo Hanibalas – (*Hanibal ad portas*). Jau ankėčiau iė dukros Vaivos buvome patyrė, kad ligonio sveikata negerėja, bet kad ji taip spėriai komplikuoėasi – negalėjome patėkti. Buvome girdėjė, kad Antanėlis keletui mėnesiė paguldėytas vienoje Vilniaus gydyklė, tad mes trys klasiškai – aė, Juozas ir Mykolas – susikusinome nukakti ė tė Vilkpėdės ligininės slaugos skyrė ir suėinoti tiesė. Manėme, kol vieni kalbėsimė su ligonėliu, tretysis iėkiutėins iė palatos ir pabandys susitėkti su medikais, kad iėpeėtė objektyvesnės informacijos. Ėi misija buvo patėkėta man, nes turėjau ėurnalisto pėpymėjimė ir greičiau galėjau patekti pas gydanėius gydytojus. Sumanymas pasiteisino. Pas daktarė, mielė ir kvalifikuotė specialistė, patekau po keliolikos minuėiė. Tik spėjau pasisakyti, kas esėas ir kokė persona mane domina, kai gydytoja, net nėpvilgtelėjusi ė ligos istorijė, pradėjo referuoti: „Profesorius jauėiasi puikiai, tik ėiek tiek pavargėas... Labai paklusnus, kultūringas. Kupinas optimizmo.“ Bandėiau patėkslinti, kad mane domina mokytojo, o ne kėpkokio profesoriaus, sveikata, tėčiau prelegentė tik linksmai nusijuokė. „Tas pats, tas pats – mokytojas. Bet ir palatoje, ir sesutės – visi jė vadina tai profesoriumi, tai filosofu... Labai malonus, iėmtingas ėmogus. Pailsės, pradės bėgioti ir bus sveikutėlis. Nesirūpinkite – iki ėimto metė gyvens ir visus mus pragyvens... Nors yra ligė, kurias, jeigu per vėlai atpėbėsti, dėpniausiai sunku ėveikti. Stabilizuoti procesė galima, o visai pagydyti – dar ne...“ Padėkojau uė viltingas ėinias, rūpestingė priėpiūrė, pasiteiravau, ar netrėksta, kokio vaistė, jei reikėtė uėsenietėikė, pabandytume parūpinti. Gydytoja paslaugos atsėsakė: „Aėiė, turime, nereikia. Jeigu prireiks, paskambėsim. Darome, kė galime...“

Ą palatė graėau kiek apramintas ir visiems praneėiau, kad daktarė nusiteikusi optimistiėkai, sakanti, kad reikė tik poilsio ir ramybės. Antanėlio akys vilttingai suėaiėparavo:

„Ar nesakiau, kad aė ne liginis... Kurortininkas. Ir pamaitintas, ir priėpiūrėtas, ir laėalinėmis aplaėintas, ir iėpraustas... Gyvenk, kaip Dievo uėpanytė... Iė kur tokios kvapnios gėlės ėia? Ne pinavijos, bet raudonos – kaip iė mamytės darėelio. Ji tokias labai mėgo, puoselėjo... O kokios pas mus seselės graėios – jaunos, malonios, rūpestingos... Tik ė tualetė vieno nenori leisti...“

Ir pats smagiai pakikeno, ir mus visus prajuokino. Tuomet palaton su laėalinėmis ėbildėjo sesutės ir priminė, kad sveiėiė vizitas baigiamas. Juozas su Mykolu pakilo ir, atsisėveikinė su Mokytoju, iėėjo. Aė, kėpkodėl pasilenkėiau ir pabuėiauvau Antanėlio kaktė. Tė pat minutė Mokytojas viena ranka apglėbė mano kaklė, ėiek tiek jė spustelėjo ir tiesiog ė ausi suėnabėdėjo:

„Sic transit gloria mundi“(taip baigiasi pasaulio ėlovė – F. M.).

Aė tespėjau pasakyti, kad Jis pats yra sakėas, jog ėmonės beėjėgiai prieė amėinā Alfos ir Omegos dėsniā, tad mums belieka tik VILTIS. Antanėlis pratesė maėdaug taip:

„Taip, prisėmenu – yra pradėia, turi bėti ir pabaiga. Dėsnis yra dėsnis – jo nepakeisi. Bet aė vilties neprarandu ir viskė blaiviai suprantu. Prisėmenu savo mamytės ėodėpius: nuo smertėlės nėr ėolėlės... Bėkite draugiėki. Prisėminkite, kad svetimo skausmo nebūna. Gerbėkite ir mylėkite ėmones. Skubėkite daryti jiems gera... Nepamirėkite Dubysos, ėaviosios Betygalos...“

Tatai pasakėas rankom apglėbė mano galvė ir netėkėtai pabuėiauvo ė kaktė. Jo akyse sublizgo aėaros... O gal man tik taip pasirodė. Bet aė tikrai praskydau: ant Mokytojo veido puptelėjo mano aėara.

Ir ne viena... Jis, matyt, neįaukiai pasijuto, bet susitvardė ir virpanėiu balsu pasakė:

„Eik, vaike, eik... Ėia, berods, buvo dar du vyrai?“

– Sudie, Mokytojau... Stiprybės Jums. Anie vyrai jau idėjo. Iđeina ir tretysis... Aėiu Tamstai uđ viskà...

Manęs jau lūkuriavo „bevardžiai vyrai“. Ađ jiems nieko naujo pasakyti negalėjau. Tepajėgiau idartiti: „Trintukas“ dirba savo darbà“. Bet pakako ir tų keturių podpių... Namų eįome sutrikę ir tarsi amà praradę – kaip tikri Padubysiu Ėmaiėiai. Tyleniai.

Ilgai kankinausi bandydamas suvokti, kodėl tada, atsisveikindamas, Mokytojas mane pavadino vaiku.

Kiek prisimenu dąniausiai sakydavo „vaikai“ – daugiskaita. O tãkart kreipėsi – „vaikę“. Gal apsiriko?

O gal prisiminė kokà nors epizodà id mano paauglystės? Juo ilgiau mąsėiau, tuo labiau dilgino nuojauta, jog tuos podpius jau esu girdėjęs id jo lųpų. Bet kada ir kokiomis aplinkybėmis? Taip besvarstydamas metai po metų ritausi prisiminimų laipteliais atgal iki pat 1947-ųjų, kai pirmà kartà savo akimis pamaėiau mokytoją Antanà Juđkà, visų – suaugusiųjų ir maųjų – vadinamà maloniniu vardu Antanėlis. Patiko jis man savo „kukliu“ auglumu, santūrumu, nuoirdumu. Nevengė vaikelà paglostyti, padnekinti, paskatinantà podelà idartiti. Dpiugino ir tai, jog mudu buvome beveik bentraampiai – vos 15 metelių skirtumas.

Gerai nepamenu tais ar dar kitais metais patyriau pirmà nuoskaudà. Id vaikų buvau supinojęs, kad Antanėlis kvieėia visus norinčius eiti idsikasti bei parsineđiti liepaiėiu ir pasodinti jas prie mokyklos, miestelio gatvių. Talkon susiruodėiu ir ađ. Buvau pats mažiausias, klumpėtas ir tik su vėju perpuėiamu đvarkeliu.

„Daunulis, kad atėjai, – pasakė mokytojas, – bet à dangų tai tikriausiai nepaįiurėjai. Galì bũti lietueio. Toli nenuėisi. Geriau lik namuose, paruodk pamokas, paskaityk kokìa knygà, o kai mes grãdime, ateisi ir padėsi sodinti. Gerai. Sutarta?“

Neverkiau, bet jauėiausi kaip su mazgote per veidà gavęs. Ir dar nuo ko!? Nuo Antanėlio. Nors jis ir buvo teisus: ir oras subjuro, ir sodinant leido patalkauti, bet ta nuoskauda ilgai dirgino mano jausmus.

Na o geriausiu mano globėju ir didžiausiu autoritetu Antanėlis tapo visai atsitiktinai.

...Su broliu Antanu gyvenome pas tokìa Ėimininkę Smitrienę, kuri turėjo vienturà, uđ mane vyresnà ir gerokai stambesnà sūnų Vytulà. Jis mėgo visokiais būdais mane skriausti. Vienà kartà neidkentęs paverėiu ja ant lovos ir gerokai prikūliau. Ėimininkė pakėlė alasà, atikineįo mano tėvelius, kad ađ esantis banditas ir galės uđmuđti jos vaikelà. „Pasiimkite tà savo Feliksiukà ir dėkite ja kur norite. Ilgiau jo Ėia nelaikysiu“.

Per patà ermyderà, kapkas pakleveno laukujas duris ir ásirito à priemenę. Pirmoji prie sveėio pridoko Ėimininkė: „O, mokytojas. Paėiu laiku, paėiu laiku“. Sodina ant kėdės ir aiđkina... Sveėias kurà laikà kantriai klauso. Paskui, supratęs reikalo esmę, pasakė norás kai ko paklausti ir, pasisukęs à mane, su atlaidžia dypsenėle pasakė maųdaug taip:

„Tai perþengei, vaike, Rubikono slenkstà?“

Nors ir neįinojau, kà tai reiđkia, bet linktelėjau galva ir patvirtinau, kad taip.

„Tai gerai, labai gerai. Savo orumà reikia ginti. O mokytis nori?“ Vėl linktelėjau galva – taip, taip.

„Ar girdite, gerbiamoji – vaikiš ne id piktos valios, o besigindamas taip padarė. Mokytis nori ir mokosi neblogai. Tai kà darysime? Gal tegu pasirodo ir jūs sūnus. Paklausysime ir jo.“

Vytulis susiriesdamas ėmė meluoti, girdi, jis neskriaudęs ir ateityje Felikso neskriausias... Antanėlis tik piųrėjo à Smitrienę ir dypsojosi.

„Tai patikėsime, ar ne? Kaip bebuvę, bet maųesnà, silpnesnà skriausti nepadoru. Belieka susitaikyti. O tėvelių be rimto reikalo nevarginkime. Ađ paglobosiu jo sūnų, tegul tik mokosi. Dabar paspauskite rankas – tebũnie taika. Geriausia gyventi graųumu, tik graųumu, broliđkai, ar ne taip?“

Kai Ėimininkė linktelėjo galva, o ađ ir Vytulis paspaudėmė rankas, Antanėlis pasakė:

„O ađ atėjau pas ponìa paklausti, kada galėėiau paimti vakarinio pienuko... Pienas ir gerti, ir valgyti sveika. Be to, sako, labai nervus ramina“.

Antanėlio podžiai, kad įmogus turi ginti savo orumà, ir paųdas pagloboti „tėvelių sūnų“, ne tik sustiprino mano ryptà mokytis, dorai elgtis, bet ir savotiđkai paųreigoįo nepamirđti dėkingumo savo geradariui, visada jausti atsakomybę priedį ja. Juolab, kad sutiktas ir palabintas Mokytojas visada stabtelėdavo ir paklausdavo, kaip sekasi, ar neturintis rūpestėlių. O kai kada paglostydavo galvelę arba kà nors patardavo, pasiteiradavo, kaip begyvena mano tėveliai, perduodavo jiems linkėjimų.

Berods, jau buvau bebaigiàs treėia klasę, kai likimas lėmė su Mokytoju pasikalbėti atviriau.

Buvo graųus, diltas, svaiginantis pavasario vakaras. Mokykloje vyko pasilinksminimo vakarėlis, uđ kurio organizavimà buvau atsakingas ađ. Kadangi đokių nemėgau, tai paprađiau biėiulio, kad jis mane pavaduotų, nes ađ norėju anksėiau grãpti namo. Bet namo kapkodėl neskubėjau. Atsisėdau ant suoliuko pried klasės langus ir klausiausi armonikos raitomų melodijų, stebėjau, kaip sukasi, dėlioja bendraamųjų poros. Juo ilgiau taip sėdėjau, juo ilgiau dūmojau, kodėl ađ ne ten, ne su jais, kodėl tūnu vienidās, tarsi pavydu pritinkęs, tuo labiau ėmė graudulys. Jauėiau, kad tuoj tuoj pradės byrėti ađaras. Taip ir atsitiko... Upelliais teka, ir negaliu suturėti. Net kũkioti pradėjau. Nė nepajutau, kaip prie manęs prisirtino ir đalia atsisėdo Antanėlis. Klausia, kodėl ađ Ėia, kodėl vienas, kas atsitiko, kas nuskriaudė... Sutrikau ir neįinojau, kà atsakyti. Nubraukęs ađaras, uđpuot, kà nors paaiđkina, pradėjau vapalioti beveik taip: „O kodėl Tamsta Ėia, tokiu vėlyvu metu? Tarsi koks seklys...“ Mokytojas kantrus. Neskuba. Ramiai paaiđkina, kad visada, kai mokykloje vakarėlis, kad jame turi bũti ir budintis pedagogas. Điandien – jo eilė. Susitvardžiau ir paaiđkinu, kad uđ to vakarėlio tvarkà atsakingas ađ. Viskas vyksta graųiai. Mokytojas galintis bũti ramus ir eiti ilsėtis.

„Aėiu, man Ėia pat. Spėsiu. Dar nueisiu lakđtingalų paklausti prie Vėvirpės. Nuostabiai lakđtuoja. Jeigu galima, pasėdėsiu kartu, đalia jūs. Neblogai armonikuoja, linksma ten. Gal upeiname nors paįiurėti? Matau – nenori. Tai gal kas tave nuskriaudė, ŗeidė?“

Ilgà pauzė. Mokytojas nutyla. Tyliau ir ađ. Maga atsiverti, pasi-

(Nukelta à 28 p.)

(Atkelta iš 27 p.)

kalbėti. Kitos tokios progos gali ir nepasitaikyti. Bet nuo ko pradėti? Ir kuo baigti? Ar besupras mano nerimą? Juk kiekvienam savi rūpesčiai. Pagaliau, ar Mokytojas galės ir norės atviriau kalbėti... Ir vis dėlto rypausi pabandyti. Pasakiau, kad linksmybės manęs nedomina. Netraukė. Ir niekas manęs neįžeidė, nenuskriaudė, nebent gamta. Paprasčiausiai nematau prasmės. Kam aš toks reikalingas – nei dėkoti moku, nei dainuoti, muzikuoti sugebu. Maniau, baigęs septynmetę, stosiu į Sodininkystės, darbininkystės, bitininkystės technikumą. Nuvažiavome su tėveliu į Kauną pasidairyti. Per jaunas, be kolūkio rekomendacijos nebus stipendijos, nebus bendrabuėio. Baigsiu vidurinę – ir kas iš to? Į universitetus prasibrauti mažai vilties. Išgrūs į Armiją ir pasibaigs mokslai. Traktoristu, kombainininku, vairuotoju dirbti – garbė. Bet kokia prasmė? Kalnai rūpesčių, o žmogūkai pasitarti, padiskutuoti nėra su kuo. Visi kaip nebyliai. Upsiirauk. Ištarabanijo klasės auklėtoja J. Klimaitė, suolo draugą Jurgauską, susėmė vyresniųjų klasių vaikus, išcypino ūimtus, o gal ir tūkstančius ūkininkų, su vaikais, seneliais. Už ką? Vėl – tylą. Matai – nematyk, girdi – negirdėk... Perskaičiau Viktoro Hugo „Vargdienius“, Maksimo Gorkio „Dugne“ – juoda. Pluoda pluoda, vargsta vargsta žmogeliai – ir kas iš to, kokia prasmė? Kur pažvelgsi, visur nykuma, juoduma. Išprotėti galima.

Po tokio mano pasapaliojimo Mokytojas pasislinko arčiau ir pašnibpdomis pradėjo maždaug taip:

„Ar negalėtum, vaikinė, tyliau kalbėti... Išgirstų kokia sekreto-

rė, tai paaiškintų, kad nesi vertas tarybinio moksleivio vardo, kad nyku ir juoda tik tavo galvelėje, o mūsų gyvenimas dvytėte dvyti paties „tėvelio“ saulės nušviestas. Ir mažiau klausinėk – už ką ir kodėl. Paaugsi, ateis laikas ir supinosi. Nemenkink savęs ir nesi-sielok, kad nesi talentais apdovanotas. Bandai kurti, savarankiškai mąstyti. Sunku save pajinti, suvokti, koks tavo paūaukimas, perprasti, kokios tavyje slypi galios. Tavo metę būdamas ir aš blaūkiausi: ir langus, duris, lubas dažiau. Ir pomidorus auginau. O tapau pedagogu, muzikos mokytoju. Nereikia skubėti. Viskam yra savo laikas... Vardan siekio, tikslo verta kartais ir liepūvą prikasti, ir nuoskaudą užgniauūpti ūirdyje. Neveltui sakoma: tylą – gera byla. Svarbiausia nesikarūėiuoti, likti santūriu, nes, jeigu pradėsi ūokinėti kaip varlė ant dalgio, gali labai labai karūtai nudegti... Girdėjau, kad esate susibūrę į slaptą filosofų ratelą, atseit, studijuojate VKP(b) istoriją, o iš esmės svarstote dialektikos klausimus. Būūrėkite, tik nepriūnekėkite, ko nereikia. Juk ir sienos turi ausis. Nesupyk, bet ir paėiam nepakenkū dāpniau liepūviukā laikyti už dantukū...“

Beje, dialektika iš esmės yra ne kas kita, kaip logika. Taip taip – logika, kurios pamatus subudavojo ne kas kitas, o Antikos iūminėius Aristotelis. Kas gi ta logika, paklausii. Logika – tai teisingo, mokslu grindpiamo māstymo principū ir taisykliū visuma. To aspekto nederėtū pamirūti, nes dialektika be logikos kaip mūras be pamatū.

Atsipraūdu, kad aš ne vietoje ir ne laiku taip ilgai pamokslavau. Gal pravers. Binau, kad pats naktimis sargauji – tūvelā pavaduoji.

Betygala XX a. pradpioje. Nuotrauka iš RKIC archyvo

Gerai, kad padedi. Prie statybø smagu, bet ir nelengva. Pavargsta þmogelis...

Paëiam irgi nelengva. Naktimis gðu ir mintys keisëiausios, juodþiausios apninka... Patarëiau linksmesnio knygelio paskaityti...

Tai gal jau ir skiriamës. Ilgai uþsibuvus kai kas gali pagalvoti, jog nedorus suokalbius rezgame..."

Atsistojau, ðirdingai padëkojau uþ brangiausią mano gyvenime pamoką, pasakiau, kad mielai jas lankyëiau nors ir kasdien.

„Aëiù uþ kantrybæ ir padëkà. Telydi jus laimë. Eik, vaike, eik ir nepamirðk ið savo galvos iðkrapðtyti tà baisø juodà kirminà – „Kas ið to“... Pakeliui stabtelëk ant Vievirþës lieptelio ir kokià valandëlæ paklausyk lakðtingalø lakðtavimo. Úpas pagerës. Patikëk manim – padeda...“

P. S.

Atsipraðau Mokytojo, kad nepaklausiau Jo patarimo ir nepajëgiau ÷veikti to bjauraus juodo kirmino – „Kas ið to...“ Prisipaþastu – esu kaltas, labai kaltas. Taëiau, norëdamas tà kaltæ suðvelninti, susiradau anø laikø þurnalà „Úkininko patarëjas“ su Jùsø – jaunojo pomidorø augintojo– Antanëlio (dar paaugliuko) nuotrauka. Aptikau ir þiupsnelà Mokytojo prisiminimø, kuriuos ëia ir pateikiu:

„Betygalos valstieëiø vaikai, uþdegti raginimo: „Per darbà ir mokslà – à Tëvynës gerovæ“, ásteigë jaunøjø úkininkø ratelà. Padedant mokyklos vedëjui Stasiui Ðeirui, kibome à darbà. Per 1933–1934 metø þiemà skaitëme metodinæ þemës úkio literatürà. Jà leido þemës úkio rûmai. Paskui vieni pradëjo auginti bandymø laukeliuose naujas javø veisles, kiti – Emdeno antis, tretii – pomidorus. Tai buvo naujovë, kaip ir þiediniai kopùstai(kalafiorai) betygalieëiø darþuose.

Visus vasaros darbus, ágytas teorines þinias ir praktikà parodyti galëjome rudens ðventëje – þemës úkio parodoje. Ir ðtai 1935 metais derliaus ðventë vyko naujose mokyklos patalpose. Að lankytojams nutariau parodyti savo darbo rezultatus – pomidorus. Kad būtø ádomiau, juos su þeme ir visomis ðaknimis, stiebais ir vaisiais persodinà ið dëþes. Atrodë kaip darþe – sunkios kekës saulëtø vasaros prinokintø pomidorø tarsi ðypojojosi. Kortelëje suraðiau viskà: darbø atlikimo datas, veislæ, sëklos kokybæ, derlingumà. O vertintojø komisijoje – ne tik Raseiniø apskrities agronomas, bet ir sveëias – Vladas Tiðkus. Jiems artinantis prie pomidorø mano penkiolikmeëio ðirdis suspurdëjo...

Vladas Tiðkus þvilgterëjo à pomidorus, paskui à mane ir vël à kekes. Ðitai tylomis keletà kartø. Að irgi tylëjau. Nusiðypojo, patarðonojo mano petelà, kaþkà uþsiraðë bloknotelýje.

Po apþiuros paskelbë rezultatus: „Pirmoji premija pripaþastama Betygalos JÛR nariui darþininkui Antanui Juðkai. Man tada atrodë, kad gavau Nobelio premijà.“

2003 metø geguþës pradþia buvo ðilta kaip reta. Anksti suþalavo, pasipuoðë gëliø þiedais pievos ir kloniai, suklego paukðëiai ir paukðtyëiai. Vakarais uþvis smagiausiai lakðtavo lakðtingalø pulkai. Net ir mieste – tik praverk langà ir valandø valandas klausykis, nes vis vien neuþmigs. Juolab, kad tos svaiginanëios trëlës tavo mintis nulakina à Padubysius, prie Betygalos upelio, Lelykø pakranëiø, à paëias lakðtingalø perýklas. O ten brangioji Maironio mokykla, su savo palydovu Maku bevaikðtantis Antanëlis, mieli betygaliekiø veidai, plùstantys prisimini-

mai... Vartausi, blaðkausi iki pat paryëiø. Tik spëju uþmigti, pradëdu sapnuoti klaikø sapnà: girdþiu, kaip gailiu, tæstiniu balsu: aaaúúú... aaaúúú kaukia didþiulis ðuo. Kaþkiek panaðus à Geleþinà vilkà, bet ne toks – daug smulkesnis. Paskui pasigirsta iðgastingas þmogaus balsas: „Eia gi Maksas, Maksas – Antanëlio palydovas ... Gal Mokytojas vël kur nors nublùdino, o jo, vargðelio, nepasiëmë?...“

Nubundu nerimo apimtas, paðiurpæs ir daugiau negaliu uþmigti. Po kelio valandø gaunu liúdnà þinià: „Ankstyvà geguþës rytà po sunkios ligos mirë mokytojas Antanas Juðka“... Vëliau patyriau, jog tà naktà Maksas tikrai kaukë... Neþinau, ar jis verkë. Tikriausia, kad ne – ðie gyvûnai neaðaroja. Prisipaþinsiu, kad per visas laidotuves að taip pat kùëiojau, bet nenusirito në viena aðara. Sako, kaltos spazmos... Jeigu taip, tai jos man prasiðdëjo ið baimës. Buvau ketinæs tarti keletà atsisveikinimo þodþiø prie Antanëlio kapo, bet mane apëmë keistas baimës jausmas: vis mæsëiau, kad negalësiu iðtarti sakinio su þodþiu „buvo“, nes burna pradës dþiùti ir ir tas „bûtasis laikas“ uþstrigs gerklëje. Dël to ir lûpos neprasivërë, nors vis galvojau, koks didelis proto ðvytyrys uþgeso, kokia ðirdis nustojo plakti...Uþgniaupiau ðirdyje ir retorinà klausimà: „Ar suvokiame, kokio þmogaus – Darbininko, Pedagogo, Kùrëjo, Dvasinio autoriteto, Kalbos sergëtojo, Tëvynës mylëtojo – netekome, kokiu būriu ir su kokiomis jëgomis privalësime kibti à darbà, kad padarytume tai, kà ÷veikdavo Antanëlis?“

Proto balsas tikino, kad Mokytojas tikrai iðëjo à tolimà kelionæ, palikæs mums krúvas nebaigtø darbø, neágyvendintø sumanymø. O ðirdis ðnabþdëjo: nesisielokite – Jis nukeliavo dar netoli, jis dar ëia pat... Ir mintys skraidino mane à Padubysius, link Ápuolytës, ðv. Jono ðaltinëlio, Dubysos, su kuria buvo susijæs visas Antanëlio gyvenimas. Net ir paliegæs vis eidavo ir eidavo à tradiciniø pasimatymus ir sakësi neásvaizduojantis, kaip su ja galëtø iðsiskirti...

Palydëti Antanëlio suguþëjo minios þmoniø: pradinukø ir gerokai pagyvenusio þilagalviø, taip pat buvusio Mokytojo auklëtinio. Puoðniausius vainikus, graþiausias gëliø puokðtes neðini, gedulo rûbais apsirengæ.

Nuo to ðurmulio Maksas dar labiau sulindo à bûdà. Niekas jo nepasigëdo, neuþjautë. Niekam jo nereikëjo, niekam jis nerûpëjo. Iðkiðo Maksas savo galvà ið bûdos ir vis spoksojo Dubysos pusën. Gal laukë ðeimininko, o gal jautë artëjantà „Brisiaus galà“. Nematë, nei kaip iðneðamas karstas, nei kaip rikiuojasi laidotojai. Bûtø matæs, gal bûtø nutuokæs, kodël jo ðeimininkas Pilkalnin skalambijamas veidu à Rytus, à Betygalos baþnyëià, veidu à Dubysà, kodël tam þmogui lemta ir à kapà atgulti veidu à Dubysà.

Atsisveikinant su Mokytoju buvo tariami pagarbos ir padëkos þodþiai, deklamuojamos eilës, giedamos

gedulo giesmës, aðarojama ir meldþiamasi. Tos apeigos ir prisiminimai begalo aitrino mano ðirdà. Galvoje skambëjo gyvi Antanëlio testamento þodþiai:

„Bûkite draugiðki. Prisiminkite, kad svetimo skausmo nebûna. Gerbkite ir mylëkite þmones. Skubëkite daryti jiems gera... Nepamirðkite Dubysos, þaviosios Betygalos...“ „Telydi jus laimë. Eik, vaike, eik ir nepamirðk ið galvos iðkrapðtyti tà baisø juodà kirminà – „Kas ið to“.

(Nukelta à 30 p.)

Nuotraukose (iš kairės): Betygalos kryžius ir betygalos kapinių kryžiai. 1966 m. Meėislovo Sakalausko nuotraukos

(Atkelta iš 29 p.)

Anot Antanėlio, ne tik prasmingi darbai, kūryba, bet ir kilniø idėjø, tauriø idealø deklaravimas tampa þenklaais, bylojanėiais, *kad ne diaip gyvenai ir metelius skaiėiavai, o buvai þmogumi.*

Liūdna ir gailla, kad nespėta su Mokytoju ta tema padiskutuoti daugiau, panagrinėti faktologijos ir filosofijos sásajas. Prisimenu tik kai kuriuos tos problemos fragmentus. Ne kartà tarėmės, kokiais þenklaais (akcentais) Betygalai derėtø pasipuođiti, kad viliotø keliauninkus, turistus. Minėjome M. Daukđos, J. Maironio, J. Kuzminskio, A. Miðkinio, M. Gimbutienės, A. Bendoraiėio, A. Petkaus, A. Cibulskio ir kitø garbiø betygalieėiø pavardes. Ar nederėtø jø vardais pavadinti kai kurias gatveles, kultūros ástaigas ir panađiai. O gal vertėtø sukurti kompozicijà ar garbės stelà. Dabar juk pravaþiuojantys pro miestelà nepamato jokio informacinio stendo ar kito kio þenklo, primenanėio garbingà Betygalos istorijà – ðvilpia ir praðvilpia... Antanėlis nepeikė tokio sumanymo, bet þenklius ási-vaizdavo subtiliau:

„Jie turėtø bŭti ne ðabloniðki, bet originalūs, organiðkai derantys prie bendro miestelio plano. Reikėtø, kad jie teiktø jaukumo, þadintø taurius jausmus, emocionaliø dorintø gyventojus, gaivintø jø dvasià... Norėtøsi jaunesniø jėgø, sumanesniø talkininkø, kŭrybingø entuziastø... Ana va, senosiose miestelio kapinaitėse buvo rastas apðepæs kapelis. Jà betvarkant paaiðkėjo, kad jame palaidota Betygalos bapnyėios statytojo klebono Prano Janulaiėio sesuo, prof. M. Gimbutienės, kuri dar bŭdama stu-

dentė èia lankydavosi, teta – Ona Janulaitytė. Kapkas „pagerbė“ – ásmėigė aptriuðusià lentelà su uþraðu, ir viskas. Á tokà þenkla nei paėiam þiŭrėti, nei kitam rodyti. Jei darai, daryk gerai...“

Mokytojas vylėsi, kad artėjant Betygalos jubilėiui, rengiantis Lietuvos vardo paminėjimo 1000-osioms metinėms dar bus gero-kai pasidaruota. Gailla ir liūdna, bet tuose darbuose neilgai teko dalyvauti

uoliausiam talkininkui, spėjusiam Betygalos þemėje (ir ne tik joje) *palikti neblėstanėio þenklo.*

P.S.

Sulasiojau visus prisiminimø trupinėlius ir sudėliojau, kaip iðmaniau, klausydamas savo sàpinės balso, ir vis tiek neramu: gal kartais atsidurdavau „Jono“ pozicijoje, paþeisdavau moderatoriaus funkcijas, netiksliai iððifruodavau ar perpasakodavau prelegento tekstus bei mintis? Jeigu taip atsitiko, tai labai apgailestauju ir nuolankiai atsipraðau savo Mokytojo ir globėjo – legendinio Antanėlio. Esmi „jaunas“ – pasistengsiu pasitaisyti.

Pagarbiai – Feliksas

1947–2011 metai

Budraiėiai– Betygala–Vilnius